

Natuur.oriolus

bpost
PB-PP
BELGIE(N) - BELGIQUE

Retouradres: Natuurpunt,
Coxiestraat 11, 2800 Mechelen

VLAAMS DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR ORNITHOLOGIE | MAART 2022 | JG 88 | NR 1
NATUURPUNT | COXIESTRAAT 11 | B-2800 MECHELEN

natuurpunt
Studie

Eerste waarneming
Purperkoet

2

Broedgeval Kraanvogels

6

Afname Kievit
in Vlaams-Brabant

19

Razendsnelle afname van Kievit in Vlaams-Brabant

In 2016-2017 is in Vlaams-Brabant onderzoek gevoerd naar de verspreiding en het broedsucces van de Kievit *Vanellus vanellus*. In 2018, 2020 en 2021 werden dezelfde studiegebieden opnieuw bezocht en bleek het aantal broedparen van deze akkerpopulatie alweer met 70% te zijn afgenomen in amper drie jaar tijd.

» Marc Herremans

» Kievit *Vanellus vanellus*. Adult mannetje. 01/05/2013. Doel (O) (Foto: Pascal de Munck)

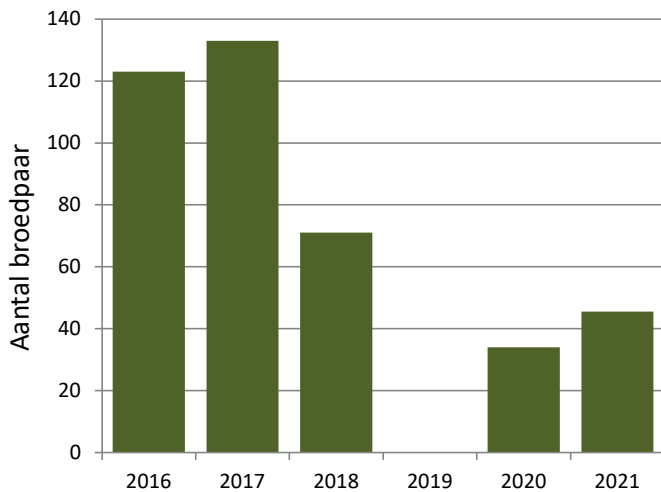
Na een sterke toename in de tweede helft van de vorige eeuw door een succesvolle switch van weiland naar akkerland, gaat het de afgelopen twintig jaar opnieuw slecht met de Kievit in Vlaanderen (Devos et al. 2017, Herremans et al. 2018, Stevens 2021, Vermeersch et al. 2021). Met een gemiddelde afname van meer dan 5% per jaar is de Kievit als bedreigd op de Rode Lijst komen te staan (Devos et al. 2016). Het probleem beperkt zich niet tot Vlaanderen: ook in Nederland is er een afname van bijna 5% per jaar en op Europese schaal ging in tien jaar zo'n 20% van de populatie verloren (webref 1 en 2). Belangrijke oorzaken zijn verdroging, intensivering van de landbouw en extreem weer. Ook toegenomen predatiedruk wordt genoemd, al speelt dit aspect net minder op akkers, waar het broedsucces hoger blijkt dan in weilanden (Bellebaum & Bock 2009, Europese Commissie 2009, Kamp et al. 2015, Mason et al. 2018, Oosterveld et al. 2014, Rickenbach et al. 2011, Roodbergen et al. 2018). Toch is ook op akkers het broedsucces momenteel te laag om de populatie in stand te kunnen houden (Herremans et al. 2017, Roodbergen et al. 2018).

In het kader van een duurzaam biodiversiteitsproject werd met de steun van de provincie Vlaams-Brabant in 2016 en 2017 onderzoek gevoerd

naar het voorkomen, habitatgebruik en broedsucces van de Kievit in de provincie. In die studie werden in een reeks gebieden ruwweg tussen Mechelen, Leuven, Aarschot en Diest 120 tot 130 broedparen opgevolgd, waarvan 92% op akkers. Het broedsucces was (te) laag, en al helemaal catastrofaal in het warme en droge voorjaar 2017 (Herremans et al. 2017). Nadien volgden nog drie uitzonderlijk droge en warme voorjaren op rij (2018-2020). Februari 2021 was zonnig, droog en zacht (webref 3), maar de rest van het voorjaar (maart tot mei) 2021 werd het koudste in dertig jaar; de neerslag was wel normaal (webref 4). Wat heeft dit gedaan met de broedpopulatie van Kievit in Vlaams-Brabant?

Studie herhaald

Als nazorg aan het onderzoeksproject werden de studiegebieden ook in 2018, 2020 en 2021 nog opnieuw bezocht; weliswaar minder intensief (twee bezoeken tussen begin april en half mei), maar voldoende om zicht te krijgen op het aantal broedpaartjes. In de droge, hete lente van 2018 bleek het aantal broedparen plots gehalveerd en twee jaar later nog eens. In 2021 waren er dan toch weer een derde meer broedvogels (**Figuur 1**). Maar op amper drie jaar tijd verdween dus 70% van de broedvogels uit deze studiegebieden.

Figuur 1. Aantal Kievit broedparen per jaar in dezelfde selectie studiegebieden in Vlaams-Brabant.

Figure 1. Number of breeding pairs of Lapwings in the same selection of study areas in Vlaams-Brabant.

Discussie

Een plotse afname met 70% op amper een paar jaar is bijzonder veel voor een langlevende vogel als de Kievit en valt buiten een normale fluctuatie, zelfs op een steil afnemende trend. Ik zie maar enkele opties: ofwel heeft een groot deel van de broedpopulatie de oorspronkelijke broedplaatsen plots verlaten om elders zijn geluk te gaan zoeken, ofwel was er massale sterfte. Hoewel Kieviten doorgaans vrij plaatstrouw zijn (Thomson et al. 1994), zou het kunnen dat ervaren vogels in een voorjaar volgend op een of meerdere kurkdrege jaren met erbarmelijk slecht broedsucces in 2019-2020 de reeds vroeg verdrogende akkers als ongeschikt hebben beoordeeld om te broeden en daardoor al snel weer vertrokken zijn op zoek naar betere omstandigheden elders, of gewoon beslisten een broedseizoen over te slaan. De winter 2020-2021 was een van de warmste ooit, maar de neerslag was normaal (webref 5). Men zou dan verwachten dat die broedvogels in de normale lente 2021 zouden terugkeren naar hun oude broedplaatsen. De toename in 2021 zou inderdaad kunnen wijzen op de terugkeer van broedvogels die een of meerdere seizoenen oversloegen, maar de toename is slechts beperkt in vergelijking met de recente afname. Ofwel zijn veel vogels toch definitief vertrokken, ofwel is er (nog) iets anders aan de hand.

Strengere winters kunnen voor grote sterfte zorgen bij Kieviten. Het is echter al meer dan twintig jaar geleden dat er nog eens een koude winter was in West-Europa (1996-1997, webref 6). Dat is dus ook geen logische verklaring. Plotse massale sterfte kan echter ook door een infectieziekte en die zijn de laatste jaren prominent in opmars. De afname volgt een jaar na het hoogtepunt van een grote uitbraak van het Usutu virus in de regio, waarvan ondertussen gekend is dat het veel meer vogelsoorten aantast dan alleen maar Merels *Turdus merula* (Benzarti et al. 2019ab). Vogels die kort bij de grond en dicht bij water leven lijken meer risico te lopen. Bovendien werd het verwante en vaak samen voorkomende West-Nile virus al aangetroffen bij Kievit (in Slowakije) (Čabanová et al. 2018). Vooral watervogels zijn echter ook gevoelig aan vogelgriep. Kievit is al vernoemd als slachtoffer (webref 7) en steltlopers kunnen soms vrij massaal het loodje leggen (webref 8).

De zomer van 2021 was extreem nat en ook de winter 2021-2022 was heel gul voor de pluviometers. De velden gaan er m.a.w. de komende lente ideaal heel nat bij liggen en dan zal duidelijk worden hoeveel van onze akkerkiewitpopulatie we definitief kwijt zijn.

Dankwoord

Met dank aan de provincie Vlaams-Brabant voor de financiële steun (aan Natuurpunt Studie) in het kader van een duurzaam biodiversiteitsproject.

Marc Herremans (marc.herremans@natuurpunt.be)

Referenties

- Bellebaum J. & Bock C. 2009. Influence of ground predators and water levels on Lapwing *Vanellus vanellus* breeding success in two continental wetlands. *J. Ornithol.* 150: 221-230.
- Benzarti E., Linden A., Desmecht D. & Garigliani M. 2019a. Mosquito-borne epornitic flaviviruses: an update and review. *Journal of General Virology* 100: 119-132.
- Benzarti E., Sarlet M., Franssen M., Cadar D., Schmidt-Chanasit J., Rivas J. et al. 2019b. Usutu virus epizootic in Belgium in 2017 and 2018: evidence of virus endemization and ongoing introduction events. *Vector Borne and Zoonotic Dis* 20: 43-50.
- Bolton M., Tyler G., Smith K. & Bamford R. 2007. The impact of predator control on Lapwing *Vanellus vanellus* breeding success on wet grassland nature reserves. *Journal of Applied Ecology* 44(3): 534-544.
- Čabanová V., Šikutová S., Straková P., Šebesta O., Vichová B., Zubříková D. et al. 2018. Co-circulation of West Nile and Usutu flaviviruses in mosquitoes in Slovakia. *Viruses* 2019 11(7): 639.
- Devos K., Anselin A., Driessens G., Herremans M., Onkelinx T., Spanoghe G. et al. 2016. De IUCN Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen (2016). *Natuur.oriolus* 82(4): 20-30.
- Devos K., Vermeersch G., Onkelinx T., T'Jollyn F. & Lewylle I. 2017. Het project Algemene Broedvogels Vlaanderen (ABV): een nieuwe update van populatietrends (2007-2016). *Vogelnieuws* (INBO) 27: 28-31.
- Europese Commissie. 2009. European Union management plan 2009-2011 Lapwing *Vanellus vanellus*. Technical report Environment 2009-033. European Communities, Luxembourg.
- Herremans M., Jacobs I. & Vanormelingen P. 2017. Toekomst voor de Kievit: onderzoek naar oorzaken van de sterke afname. Rapport Natuurpunt Studie 2017/22, Mechelen.
- Herremans M., Jacobs I. & Vanormelingen P. 2018. Toekomst voor de Kievit op akkerland? *Natuur.oriolus* 84(3): 39-48.
- Kamp J., Pelster A., Gaedicke L., Karthäuser J., Dieker P. & Mantel K. 2015. High nest survival and productivity of Northern Lapwings *Vanellus vanellus* breeding on urban brownfield sites. *J. Ornithol.* 156: 179-190.
- Mason L., Smart J. & Drewitt A.L. 2018. Tracking day and night provides insights into the relative importance of different wader chick predators. *Ibis* 160: 71-88.
- Oosterveld E.B., Bruinzeel L.W. & Wymenga E. 2014. Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwälden.
- Rickenbach O., Gruebler M.U., Schaub M., Koller A., Naef-Danzer B. & Schifferli L. 2011. Exclusion of ground predators improves Northern Lapwing *Vanellus vanellus* chick survival. *Ibis* 153: 531-542.
- Roodbergen M., van der Jeugd H., van der Wal J., van Els P. & Teunissen W. 2018. Jaar van de Kievit. Sovon-rapport 2018/27. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Stevens J. 2021. Kievit *Vanellus vanellus*. In: Stevens J., van Seggelen C., Beyen D., Crevecoeur L., Gabriëls J., Gabriëls P. et al. Vogels in Limburg. Historiek, verspreiding, trends en verplaatsingen. Likona, Provincie Limburg. Pp.169-171.
- Thompson P.S., Baines D., Coulson J.C. & Longrigg G. 1994. Age at first breeding, philopatry and breeding site-fidelity in the Lapwing *Vanellus vanellus*. *Ibis* 136: 474-484.
- Vermeersch G., Onkelinx T., Feys S. & Driessens G. 2021. Resultaten van het project Algemene Broedvogels Vlaanderen (ABV) tot en met 2020. *Vogelnieuws* (INBO) 34: 25-29.

Webreferenties

- Webref 1. <http://www.ebcc.info/index.php?ID=587>
- Webref 2. <https://www.sovon.nl/nl/jaarvandekievit>
- Webref 3. https://www.meteo.be/resources/climatology/pdf/klimatologisch_maandoverzicht_202102.pdf
- Webref 4. <https://www.meteo.be/nl/klimaat/klimaat-van-belgie/klimatologisch-overzicht/2021/lente#:~:text=Van%2013%20tot%20en%20met,%3A%20165%2C6%20mm>
- Webref 5. https://www.meteo.be/resources/climatology/pdf/klimatologisch_seizoenoverzicht_2020_S1.pdf
- Webref 6. <https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/lijsten/hellmann>
- Webref 7. <https://www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/vogelgriep-vooral-slachtoffers-in-friesland>
- Webref 8. <https://nos.nl/artikel/2409869-strand-van-schiermonnikoog-ligt-vol-met-dode-kanoeten>
- Webref 9. https://waarnemingen.be/locations/189263/observations/?date_after=2000-02-14&date_before=2022-02-14&species=&species_group=1&arity=&search=Kievit&view_type=as_map&advanced=on&user=&sex=&life_stage=&activity=&method=&own_sightings=&validation_status=
- Webref 10. https://waarnemingen.be/locations/189262/observations/?date_after=2000-02-15&date_before=2022-02-15&species_group=1&search=Kievit&advanced=on&page=5&view_type=as_map

Wanhopige nestplaatskeuze? Of vooral bang in het donker?

Al eerder werd beschreven dat het weidse open karakter ('OLA') lang niet altijd van toepassing is op de broedplaatskeuze van Kievit in de Zuiderkempen (Herremans et al. 2017), waar regelmatig gebroed wordt op kleine, ingesloten percelen, vaak dicht bij wegen en mensen. Als er maar weinig broedparen meer over zijn, dan verwacht je dat die de beste plaatsen zullen innemen, maar daar zien we bij de Kievit toch bizarre uitzonderingen. In het voorjaar van 2021 controleerde ik (voor het eerst zelf) een akkerperceeltje van amper 0,8 ha maïsstoppel midden in het centrum van het dorpje Rillaar, op de hoek van de Oudenbos en Tieltseweg, volledig ingesloten door huizen en drukke straten (Figuur 2). Ik merkte achteraf dat hier in waarnemingen.be al sinds 2016 met succes broedende Kieviten gemeld worden en inderdaad, ook in 2021 waren bij een akkerpoel drie broedpaartjes Kievit gevestigd. Op 14 mei 2021 was er een paar met al drie vliegvlugge jongen en op 29 mei drie jongen van enkele dagen oud plus nog een broedende vogel op eieren (waarvan het succes niet verder werd opgevolgd). Op 13 februari 2022 was hier al opnieuw een broedpaar aanwezig.

Hoe komen vogels tot zo een schijnbaar absurde nestplaatskeuze? Het natte perceel met een akkerpoel zal belangrijk geweest zijn, maar daar was elders ook helemaal geen gebrek aan in 2021. Een naar hun aanvoelen voldoende veilige broedplaats is heel belangrijk voor Kieviten en het lijkt erop dat de vogels in het 'landscape of fear' deze plek ingesloten tussen bebouwing, drukke straten maar met veel straatverlichting als heel geschikt hebben ingeschat. Dat betekent meteen ook dat ze zich niet druk gemaakt hebben over de vele Kauwen *Corvus monedula*, Zwarte Kraaien *C. corone* en Eksters *Pica pica* die hier frequent aanwezig zijn. Ook het verkeer, loslopende katten en wandelaars (al dan niet met honden) hebben ze er zonder veel problemen bijgenomen. Wat kunnen ze met die keuze dan gewonnen hebben? Wellicht is er ingesloten tussen de huizen minder kans op een jagende Buizerd *Buteo buteo* of Havik *Accipiter gentilis*. Maar het is vooral nachtelijke predatie door zoogdieren die voor de grootste problemen zorgt voor Kieviten in het broedseizoen (Bolton et al. 2007, Mason et al. 2018, Rickenbach et al. 2011) en hen wellicht (terecht) het meeste angst inboezemt. Of hier in de bebouwde kom minder vaak Steenmarters *Martes foina* zouden passeren dan in open veld is te betwijfelen, maar voor Vossen *Vulpes vulpes* zou dat misschien wel kunnen kloppen. Er is

immers regelmatig menselijke activiteit: op de hoek van de straat is een druk dorpscafé. En laat Vos nu net de meest genoemde predator van kievitbroedsels zijn. Wellicht zijn Kieviten onder verhoogde predatiedruk gewoon bang in het donker en zorgt de aanwezige straatverlichting langs drie kanten van dit kleine perceel voor veel extra veiligheidsgevoel. Aan de noordkant staat de straatverlichting grotendeels achter struiken (gekapt in de winter 2021-2022), maar die staan nog niet in blad op het moment van vestiging van de Kieviten in maart en vangen dan nog niet veel licht af. Er is een zone in het centrum van het perceel die tot op 50 meter van een straatlamp liggen, wat te veel is om het hele perceel tot in het centrum helder te verlichten. Maar langs drie zijden (85% van de omtrek) baadt de periferie wel in het licht en is er uitzicht op een berm met kort gras en de straat. Een predator die 's nachts het perceel op wil, wordt dus 'gezien'. Daardoor worden de onbekende risico's van de nacht hier grotendeels omgezet in beheersbare risico's (net als overdag) en mogelijk voelt precies dat zo comfortabel aan en overtuigt het Kieviten om er te broeden. Deze situatie doet denken aan de jaarlijkse broedgevallen (vaak met succes tot ver in het kuikenstadium) van minstens 2008 tot 2014 in de felverlichte en door druk verkeer ingesloten noordelijke lus van afrit 23 van de E314 in Schoonderburen (webref 9). Sindsdien is die plek te sterk verdroogd en veruigd als broedplaats voor Kievit. Nog een gelijkaardige situatie zijn de brede bermen van de verkeerswisselaar E314 x E40 in Leuven, waar tot 2018 een broedcluster Kievit gevestigd was (webref 10).

Het valt misschien op sommige broedplaatsen wel te proberen of het veiligheidsgevoel (en broedsucces!) en dus de aantrekkingskracht op Kieviten (en eventueel andere weidevogels) te verbeteren valt door meer verlichting. Wellicht zijn er industrieterreinen, sportvelden, (lucht)havens, verkeerswisselaars enz. waar traditioneel met veel licht gemorst wordt, waar dergelijke experimenten mogelijk zijn. Het zal geen fundamentele oplossing bieden aan het prangende probleem van weidevogels, wel kunnen we meer leren over de factoren die door de vogels worden overwogen bij de keuze voor een broedplaats. Van veel weidevogels broeden de grootste populaties overigens op noorderbreedtes waar het in het broedseizoen helemaal niet of amper donker wordt.

» **Figuur 2a.** Centraal in beeld: landbouwperceeltje van 0,8 ha in het centrum van Rillaar dorp (Vlaams-Brabant): niet direct mega-habitat waar je broedende Kieviten zou verwachten (Google Earth augustus 2020).

Figure 2a. Central in the picture: arable plot of 0,8 ha in the centre of the village of Rillaar (Vlaams-Brabant): not quite mega-habitat where one would expect Lapwings to breed (Google Earth august 2020).

» **Figuur 2b.** Het bewuste perceel (met maïsstoppel, 13 februari 2022), zicht vanaf de Oudenbos straat.

Figure 2b. The plot in question (with maize stubble, 13 February 2022), view from the Oudenbos street.

Samenvatting - Summary - Résumé

Een inventaris in Vlaams-Brabant van 133 broedpaar Kieviten in 2016-2017 werd herhaald in 2020-2021. Deze populatie die op akkers broedt bleek met 70% afgenomen in drie jaar tijd. Er was (opnieuw) een bizarre vestiging op een zeer klein perceel (0,8 ha), ingesloten tussen huizen en drukke wegen. Wellicht worden deze plaatsen gekozen omdat ze sterk verlicht zijn, wat de Kieviten aanzienlijk meer veiligheid zou kunnen bieden tegen nachtelijke predatie door zoogdieren.

Collapse of the Northern Lapwing breeding population in Vlaams-Brabant

An inventory in Vlaams-Brabant of 133 breeding pairs of Northern Lapwings in 2016-2017 was repeated in 2020-2021. It showed a decline with 70% in three years time of this population breeding on arable land. There was (again) a case of bizarre settlement on a very small plot (0.8 ha) amid a built up area and enclosed by busy roads. It is assumed that such sites are chosen because they are strongly lit, which may improve the safety of Northern Lapwings against nocturnal predation by mammals.

Déclin rapide du Vanneau huppé dans le Brabant Flamand

Un inventaire de 133 couples nicheurs de Vanneaux huppés dans le Brabant flamand en 2016-2017 a été répété en 2020-2021. Cette population, qui se reproduit dans les champs, a diminué de 70% en trois ans. Il y a eu (encore) une installation inattendue sur un tout petit terrain (0,8 ha), enclavé entre des maisons et des routes très fréquentées. Ces sites ont peut-être été choisis parce qu'ils sont très éclairés, ce qui pourrait offrir aux Vanneaux huppés beaucoup plus de sécurité contre la prédation nocturne par les mammifères.

Werkgroep Weide- en Akkervogels lanceert 'Actieplan Kievit'

Om de achteruitgang van de Kievit te helpen kenteren, startte de recent opgericht Werkgroep Weide- en Akkervogels (WWA) van Natuurpunt in februari met 'Actieplan Kievit'. Deze actie is gericht op het actief beschermen van nesten van deze iconische vogel en het sensibiliseren van landbouwers. Tijdens het broedseizoen gaan immers veel legsels verloren door landbouwwerkzaamheden op akkers en in weilanden zoals ploegen, bemesten, slepen en maaien.

Door kievitnesten uit te sparen in samenwerking met de betrokken landbouwers kan de populatie opnieuw dat broodnodige duwtje in de rug krijgen. Een eerste oproep in landbouwmiddens resulteerde in verschillende landbouwers die hulp vragen bij het redden van broedende Kieviten op hun percelen. Maar vrijwilligers kunnen ook zelf aan de slag met het lokaliseren van territoria of nesten en de coördinatie met lokale landbouwers. Daarom maakte WWA een handige veldhandleiding die je op weg helpt met nestbescherming. De handleiding is online beschikbaar.

Wil jij de Kievit mee helpen beschermen? Geef ons dan een seintje op wwa@natuurpunt.be en neem een kijkje op www.natuurpunt.be/wwa.

Actieplan Kievit verloopt in samenspraak met verschillende partners, waaronder het Kievit in Nesten-project van Vogelbescherming Vlaanderen.

Griet Nijs, Werkgroep Weide- en Akkervogels, wwa@natuurpunt.be

Maak van je tuin een paradijs voor vogels

Auteurs *Marc Verachtert* en *Willy Ceulemans* informeren je welke planten, struiken en bomen de meeste aantrekkingskracht hebben op vogels en hoe je je tuin het beste inricht om zoveel mogelijk vogels onderdak te verlenen.

En met een gedetailleerd overzicht van vogels die je kunt verwachten in je tuin, kun je meteen aan de slag om ze te determineren.

Zakboek voor de vogeltuin
Marc Verachtert, Willy Ceulemans, € 20,99